

Historia regionu

Autor: Monika Kresa

Obszar mazowiecko-małopolskiego pogranicza dialektologicznego w epoce plemiennych zamieszkiwany był przez plemię Lędzian, którego nazwa wywodzi się najprawdopodobniej od słowa lęda, oznaczającego ziemię uprawną. Na wschodzie Lędzianie graniczyli z plemionami ruskimi, na południowym zachodzie zaś z Wiślanami. Nazwa Lendizi pojawia się między innymi w Geografii Bawarskiej, gdzie plemieniu temu przypisanych jest 98 grodów. Granice terytorialne zajmowane przez Lędzian do dzisiaj pozostają jednak kwestią sporną wśród historyków. Powszechnie przyjmuje się, że zachodnia granica plemiennego terytorium Lędzian opierała się o rzeki Wisłok i Wieprz, problemem staje się jednak wytyczenie zachodnich granic ich terytorium. Najprawdopodobniej obejmowało ono obszar dorzecza górnego i środkowego Bugu oraz Sanu. {smoothgallery image=M203.gif&caption=Plemiona na ziemiach polskich&title=oprac. własne na podstawie <http://www.piaستowie.kei.pl/piast/mapa1.htm>} Kiedy na przełomie VIII i IX wieku powstało Państwo Wielkomorawskie na dawnym plemiennym terenie Lędzian istniał już, jako mała osada, Radom, który później stał się głównym grodem tego regionu. Po powstaniu państwa polskiego i zaprowadzaniu nowego porządku administracyjnego Radom stał się ośrodkiem kasztelanii na północno-zachodnim krańcu prowincji sandomierskiej. W świetle administracji kościelnej Radom należał do diecezji krakowskiej i był siedzibą jednego z siedmiu archidiaconatów, na jakie dzieliła się ta diecezja. Archidiaconat radomski sięgał na wschodzie aż po Łuków i Siedlce. W okresie rozbitcia dzielnicowego prowincji krakowska i sandomierska miały jednego władcę, a księżę Bolesław Wstydlivy nosił tytuł księcia krakowskiego, sandomierskiego, radomskiego i lubelskiego. W okresie Polski Jagiellonów Radom stanowił ważny węzeł komunikacyjny łączący wschód z zachodem, co sprzyjało znacznie rozwojowi życia gospodarczego w mieście. Kilukrotnie przebywał tutaj Władysław Jagiełło, który w roku 1430 potwierdził nadane wcześniej szlachcie i duchowieństwu radomskiemu prawa (m.in. nietykalność osobistą i majątkową w przypadku wyroku sądowego). Radom gościł w swoich murach również Władysława Jagiellończyka. Obiegowe stwierdzenie, że w latach 1481-1482 miasto pełniło rolę nieformalnej stolicy kraju zasadza się na tym, że w okresie tym w Radomiu rezydował syn Kazimierza Jagiellończyka, który pełnił, pod nieobecność ojca, przebywającego na Litwie, funkcję namiestnika Królestwa Polskiego. {smoothgallery image=M204.gif&caption=Województwo sandomierskie ze stolicą w Radomiu w latach 1816-1837&title=oprac. własne na podstawie: Sebastian Piątkowski, Radom. Zarys dziejów miasta, Radom 2000} Kiedy w XVI wieku stworzono nowe jednostki administracyjne, jakimi były powiaty, utworzono między innymi powiat radomski, który obok checińskiego i sandomierskiego znalazł się w województwie sandomierskim. Powiat radomski na północy graniczył z Mazowszem. Granicę między historyczną ziemią radomską a ziemią stężycką stanowiła Wisła, ona również oddzielała ziemię radomską od województwa lubelskiego. Za czasów królów elekcyjnych Radom nadal pełnił funkcję najważniejszego ośrodka regionu, chociaż przeżywał okres pewnej stagnacji gospodarczej. Ważnym faktem było jednak usytuowanie w mieście siedziby Trybunału Skarbowego Koronnego – sądu najwyższego do spraw skarbowych i wojskowych, mieścił się tu także sąd miejski dla powiatów checińskiego, opoczyńskiego i radomskiego. Tak jak wszystkie ziemie Królestwa Polskiego, ziemia radomska również padła ofiarą potopu szwedzkiego. Do samego Radomia wkroczyli Szwedzi w 1656 roku praktycznie bez jednego strzału, ponieważ stacjonująca w mieście jednostka wojskowa ruszyła na pomoc obleganej Warszawie. Dalsze wojenne losy miasta nie rysowały się już tak kolorowo. Kiedy wkraczał tutaj Stefan Czarniecki, Radom był kompletną ruiną, a cała ziemia radomska opustoszała w wyniku zniszczeń wojennych i towarzyszących im epidemii. Podnoszenie się z upadku było procesem bardzo powolnym. {smoothgallery image=M205.gif&caption=Gubernia radomska w latach 1845-1866&title=oprac. własne na podstawie: Sebastian Piątkowski, Radom. Zarys dziejów miasta, Radom 2000} Radom rozwijał się natomiast pod rządami króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Mimo tego to właśnie w tym mieście została zawiązana w kwietniu 1767 roku konfederacja radomska: szlachta pod przewodnictwem Karola Radziwiłła podpisała akt konfederacyjny, sprzeciwiając się tym samym reformom dokonywanym przez króla i opowiedziała się za współpracą z Rosją. W okresie rozbiorów ziemia radomska została podzielona i straciła swoją ciągłość historyczną. Po III rozbiorze Polski Radom znalazł się na krótki czas w granicach monarchii austriackiej i był środkiem jednego z cyrkułów Galicji Zachodniej. W 1809 roku został jednak przyłączony do Księstwa Warszawskiego, co miało ogromne znaczenie dla dalszego rozwoju samego miasta. Ponieważ Sandomierz znalazł się na granicy państw, zmalała jego rola jako ośrodka gospodarczego i politycznego, wzrosło natomiast znaczenie, znajdującego się w swego rodzaju geograficznym centrum, Radomia. Miasto stało się stolicą departamentu, który objął niemalże całą północną część dawnego województwa sandomierskiego oraz skrawek między Pilicą i Radomką zwany Zapliczem Mazowieckim. W wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego miasto znalazło się w Królestwie Polskim i zyskało rangę stolicy województwa sandomierskiego, które zostało w 1837 roku przemianowane na gubernię radomską. {smoothgallery image=M206.gif&caption=Gubernia radomska w latach 1867-1914&title=oprac. własne na podstawie: Sebastian Piątkowski, Radom. Zarys dziejów miasta, Radom 2000} Podczas Powstania Listopadowego Radom stanowił ważny punkt w działaniach wojskowych aż do

sierpnia 1831 roku, kiedy to został ostatecznie zajęty przez Rosjan. Zarówno po roku 1831, jak i 1863 miasto i cała ziemia radomska zostały poddane licznym represjom władz carskich. W grudniu 1864 roku w rejonie radomskich koszar wojskowych rozstrzelano publicznie Zygmunta Chmieleńskiego – szefa sztabu zgrupowania partyzanckiego gen. Hauke-Bosaka. W 1845 roku do guberni radomskiej wcielono cały sąsiadujący z nią obszar guberni kieleckiej, pod względem historycznych zaszczości była to zatem gubernia bardzo eklektyczna. W wyniku nowej reformy z grudnia 1866 roku Królestwo Polskie zostało podzielone na 10 nowych guberni. W skład nowej guberni radomskiej weszły 63 miasta i 140 gmin wiejskich, była ona podzielona na 7 powiatów: iłżecki, konecki, kozienicki, opatowski, opoczyński, radomski i sandomierski. {smoothgallery image=M207.gif&caption=Podział województwa kieleckiego w 1919 roku&title=oprac. własne na podstawie: Sebastian Piątkowski, Radom. Zarys dziejów miasta, Radom 2000}Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku Radom utracił swoją dawną pozycję administracyjną i wszedł w granice województwa kieleckiego ze stolicą w Kielcach. Pomimo takiego rozwoju sytuacji ze względu na korzystne położenie geograficzne, zaszczości historyczne, rozbudowaną sieć komunikacyjną oraz stosunkowo dobrą infrastrukturę Radom nadal był ośrodkiem wielu urzędów i instytucji o bardzo szerokim zasięgu terytorialnym i kompetencyjnym. W latach 1939-1945 ziemia radomska znajdowała się pod okupacją niemiecką. Sam Radom był zaś miastem wydzielonym na prawach starostwa grodzkiego, a jednocześnie stolicą jednego z dystryktów. Dystrykt ten (Dystrykt Radomski) utworzono z terenów ziemi radomskiej, okręgu częstochowskiego, okolic Opoczna, Piotrkowa i Kielc. Polityka Niemców w stosunku do Polaków i Żydów zamieszkujących teren dystryktu była taka jak ich polityka na terenie całej dawnej Rzeczypospolitej i zamykała się w jednym słowie: terror. W kwietniu 1941 roku w Radomiu utworzono getto, które zlikwidowano w 1942 roku. Ci z jego mieszkańców, którzy nie zostali zamordowani na miejscu, znaleźli śmierć w obozie w Treblince. {smoothgallery image=M208.gif&Dystrykt radomski w latach 1939-1945&title=oprac. własne na podstawie: Sebastian Piątkowski, Radom. Zarys dziejów miasta, Radom 2000}W latach 1945-1975 Radom nie odgrywał ważniejszej roli w administracyjnej strukturze państwa, w okresie tym miasto posiadało status miasta powiatowego w województwie kieleckim. Dopiero w 1975 roku zyskał on rangę miasta wojewódzkiego, poza terytorium tego powiatu pozostały jednak Skarżysko i Starachowice. W następstwie reformy administracyjnej z 1999 roku Radom i ziemia radomska weszły w skład województwa mazowieckiego.